

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Філософський факультет
Кафедра філософії та методології науки
Механіко-математичний факультет

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана механіко-математичного
факультету з навчальної роботи
Олексій ХАРИТОНОВ
_____ 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЛОСОФІЯ

для студентів

галузь знань
спеціальність
освітній рівень
освітня програма
вид дисципліни

11 Математика та статистика»
111 Математика
перший (бакалаврський)
Математика
обов'язкова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2021/2022
Семестр	3
Кількість кредитів ECTS	4
Мова викладання, навчання і оцінювання	українська
Форма заключного контролю	іспит

Викладач: Руденко Ольга Валентинівна, к.ф.н., доцент кафедри філософії та методології науки;

Пролонговано: на 2022/2023 н.р. О. Харитонов «29» 02 2022 р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р.

Розробники: **Руденко Ольга Валентинівна**, к.ф.н., доцент кафедри філософії та методології науки

Затверджено « » 2021 р.

Зав. кафедри філософії та методології науки

_____ (Ірина ДОБРОПРАВОВА)

Протокол № 1 від « 27 » ~~серпня~~ 2021 р.

Схвалено науково - методичною комісією філософського факультету

Протокол від « 31 » ~~серпня~~ 2021 року № 2

Голова науково-методичної комісії _____ (Ірина МАСЛКОВА)

Схвалено науково - методичною комісією механіко-математичного факультету

Протокол від « 31 » ~~серпня~~ 2021 року № 1

Голова науково-методичної комісії _____ (Андрій ОЛІЙНИК)

ВСТУП

1. Мета дисципліни – забезпечити засвоєння специфіки філософського осягнення дійсності, ознайомити із наявними філософськими концепціями, які розкривають поліфонізм та плюралізм філософського мислення, створити умови для формування світоглядно-методологічної культури студентів.

2. Попередні вимоги до опанування навчальною дисципліною:

- До початку вивчення цього курсу студенти мають **знати** основні етапи та характеристики історико-культурного процесу, що базуються на знаннях шкільної програми дисциплін «Історії», «Людини і світ», «Художньої культури», «Етики».

- **Вміти** збирати та інтерпретувати інформацію щодо феноменів та явищ світу й культури, розуміти сутність філософських проблем, тем, ідей, вміти аналізувати філософські та наукові тексти;

- **Володіти елементарними навичками** сприйняття та аналізу інформації; критичного ставлення та прогнозування стосовно політичних, економічних, культурних подій та явищ.

3. Анотація навчальної дисципліни: дисципліна «Філософія» належить до переліку дисциплін вибору ВНЗ та викладається у 3 семестрі бакалаврату при підготовці за галуззю знань 11 Математика та статистика, спеціальністю 111 Математика. Навчальна дисципліна «Філософія» дає можливість прилучити студентів до світоглядної та методологічної культури, накопиченої людством за всю історію свого існування, показати цілісний, інтегративний характер знань про навколишній світ, підкреслити принципову важливість для кожної людини її вільного світоглядного самовизначення, вибору активної життєвої позиції, творіння добра шляхом зміцнення власною діяльністю держави та суспільства. Філософія для майбутніх математиків – це світоглядна і водночас методологічна основа, на базі якої відбувається засвоєння гуманітарних, загальноосвітніх, фундаментальних та прикладних дисциплін. Значною мірою саме завдяки їй стає можливий вихід свідомості студентів за межі вузькопрофесійної підготовки, орієнтація на загальнолюдські цінності.

4. Завдання (навчальні цілі) – навчити студентів самостійно орієнтуватись в палітрі філософських напрямків, течій і шкіл; сформувані вміння співвідносити філософські, світоглядні ідеї та теорії з практикою суспільного життя, включаючи дослідження граничних засад, найбільш загальних і глибоких ідей і принципів, які людина повинна використати в своєму житті та діяльності, в розумінні дійсності та ставленні до неї.

Дисципліна спрямована на формування наступних програмних компетентностей:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- Здатність працювати в команді;
- Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань);
- Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків;

– Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

– Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;

– Здатність усвідомлювати й враховувати соціокультурні розбіжності у професійній діяльності, проявляти толерантність до різних культур;

– Здатність конструювати формальні доведення з аксіом та постулатів і відрізняти правдоподібні аргументи від формально бездоганних

– Здатність розуміти проблеми та виділяти їхні суттєві риси

5. Результати навчання:

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація 4. автономність та відповідальність)		Методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
	Знати:			
1.1	Історію формування і розвитку філософії, її основні проблеми, напрямки та школи	Лекція, семінар, самостійна робота	Усна доповідь, письмова контрольна робота, іспит	6
1.2	Специфіку методології пізнавального і ціннісного освоєння людиною дійсності	Лекція, семінар, самостійна робота	Усна доповідь, письмова контрольна робота, іспит	6
1.3	Понятійний апарат філософського знання	Лекція, самостійна робота	Письмова контрольна робота, іспит	7
1.4	Основні шляхи (способи) філософування	Лекція, семінар, самостійна робота	Усна доповідь, письмова контрольна робота, іспит	6
1.5	Основні філософські проблеми (буття, матерія, свідомість, людина, суспільство, природа,	Семінар, самостійна робота	Усна доповідь, презентація самостійного	7

	практика, пізнання, цінності тощо) та специфіку їх трактування в різних філософських школах		дослідження письмова контрольна робота, іспит	
1.6	Місце і роль філософії в суспільстві, її основні функції та задачі	Лекція, семінар, самостійна робота	Усна доповіді, письмова контрольна робота, іспит	8
	Вміти:			
2.1	Самостійно опрацьовувати філософські тексти, здійснювати їх критичний аналіз	Семінар, самостійна робота	Усні доповіді, презентація самостійного дослідження, аналіз філософсько го тексту, іспит	7
2.2	Порівнювати світоглядні парадигми, ідеологічні і релігійні конструкції, концепції, виділяти їх сильні і слабкі сторони;	Семінар, самостійна робота	Усні доповіді, презентація самостійного дослідження, іспит	7
2.3	Оперувати понятійним апаратом філософії, розвивати абстрактне мислення	Семінар, самостійна робота	презентація самостійного дослідження, письмова контрольна робота, іспит	6
2.4	Обґрунтовувати і відстоювати власну світоглядну і життєву позиції, виявляти, ставити та вирішувати проблеми	Семінар, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, аналіз філософсько го тексту	7
2.5	Застосовувати отримані знання при аналізі і оцінці суспільних процесів та явищ	Семінар, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, письмова	6

			контрольна робота	
2.6	Аналізувати історико-філософський процес, предметну сферу різних філософських та природничих дисциплін.	Семінар, самостійна робота	Усні доповіді, презентація самостійного дослідження, іспит	7
	Комунікація:			
3.1	Використовувати знання іноземних мов для аналізу інформаційних інтернет-ресурсів, читання новітньої філософської літератури в підготовці до семінарських занять та написання самостійних робіт	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, аналіз філософського тексту	3
3.2	Презентувати результати проведених досліджень та здійсненої самостійної роботи у вигляді доповідей, повідомлень, есе, презентацій, конспектів	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, аналіз філософського тексту	3
3.3	Вести полеміку стосовно філософських питань на основі володіння категоріально-поняттєвим апаратом філософії	Семінари	Дискусії	3
	Автономність та відповідальність:			
4.1	Самостійно шукати та критично опрацьовувати літературу з різних джерел;	Самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, аналіз філософського тексту	4
4.2	Вирішувати самостійно комплексні завдання, що поставлені в індивідуальних	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії,	4

	роботах;		презентація самостійного дослідження,	
4.3	Самостійно приймати та обґрунтовувати власні рішення	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, презентація самостійного дослідження, іспит	3

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Програмні результати навчання	Результати навчання дисципліни																	
	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	3.1	3.2	3.3	4.1	4.2	4.3
PH-2. Розуміти правові, етичні та психологічні аспекти професійної діяльності		+						+		+	+	+						+
PH-24. Вміти зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
PH-25. Вміти дотримуватися норм етичної поведінки стосовно інших людей, адаптуватися та комунікувати;	+	+	+	+	+	+				+			+	+	+			

7.1 . Схема формування оцінки:

Контроль знань здійснюється за системою ECTS, яка передбачає дворівневе оцінювання засвоєного матеріалу, зокрема **оцінювання теоретичної підготовки** – результати навчання (знання 1.1 – 1.6), що складає 40% від загальної оцінки та **оцінювання практичної підготовки** – результати навчання (вміння 2.1-2.6); (комунікація 3.1-3.3); (автономність та відповідальність 4.1-4.3), що складає 60% загальної оцінки.

Оцінювання семестрової роботи:

1. Усна доповідь, доповнення та участь в дискусіях на семінарах: РН 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6, 2.1, 2.2, 2.4, 2.5, 2.6, 3.1, 3.2, 4.1 – 22 / 36 балів

2. Самостійна робота №1 (Дискусія з прочитаного тексту з української філософської думки): РН 1.1, 1.3, 1.5, 2.1, 3.2, 4.1, 4.2 – 3 / 4 балів

Самостійна робота №2 (Аналіз філософського тексту: РН 1.1, 1.4, 2.1, 3.2, 4.2 – 5 / 10 балів

3. Підсумкова контрольна робота: РН – 1.1, 1.2, 1.3, 1.5, 1.6, 2.2, 2.3, 2.6 – 5 / 10 балів

Семестрову кількість балів формують бали, отримані студентом у процесі засвоєння матеріалу з усіх (двох) частин навчальної дисципліни. Загальна семестрова оцінка складаються із балів, отриманих за 1) аудиторну роботу (усні доповіді, доповнення та участь в дискусіях на семінарах), 2) самостійну роботу, 3) підсумкову контрольну роботу. Всі види робіт в семестрі мають в підсумку:

* в максимальному вимірі 60 балів

* в мінімальному вимірі 35 балів

У разі відсутності на семінарському занятті студент має відпрацювати завдання на семінар в письмовій формі.

Підсумкове оцінювання у формі іспиту:

Іспит у письмовій формі - РН 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 2.2, 2.3, 2.5, 2.6, 4.3 – 24 / 40 балів

Екзаменаційне оцінювання відбувається в письмовій формі. Білет складається з тесту, який оцінюється за шкалою у 30 балів та 1 відкритого питання (есе), що оцінюється у 10 балів; в загальному підсумку це дає 40 балів за іспит.

Студент не допускається до іспиту, якщо під час семестру набрав менше, ніж 20 балів.

Для отримання загальної позитивної оцінки з дисципліни оцінка за іспит не може бути меншою 24 балів. У випадку, коли студент на іспиті набрав менше 24 балів, вони не додаються до семестрової оцінки (незалежно від кількості балів, отриманих під час навчального періоду). В екзаменаційній відомості у колонці «бали за іспит/ екзамен» ставиться «0», а в колонку «підсумкова оцінка з дисципліни» переноситься лише кількість балів, отриманих під час семестру. Рекомендований мінімум допуску до іспиту – 35 балів

Таким чином, підсумкова оцінка з дисципліни (мінімум 60, максимум 100 балів) складається із суми кількості балів за семестр (мінімум 35, максимум 60 балів) та екзаменаційної роботи (мінімум 24, максимум 40 балів).

7.2 Організація оцінювання за формами контролю:

Види робіт		Семестрова кількість балів	
		Min – 35 балів	Max – 60 балів
Усна відповідь	Протягом семестру	«2» x 6 + «1» x	«5» x 6 = 30

		5 = 17	
Доповнення, участь в дискусіях	Протягом семестру	«1» x 5 = 5	«2» x 3 = 6
Самостійна індивідуальна робота	Дискусія з прочитаного тексту з української філософської думки (наприкінці 1 модулю – середина жовтня)	«3» x 1 = 3	«4» x 1 = 4
	Аналіз філософського тексту (наприкінці 2 модулю – кінець листопада)	«5 x 1 = 5	«10» x 1 = 10
Підсумкова контрольна робота		«5 x 1 = 5	«10» x 1 = 10
*у разі відсутності студента на семінарському занятті, розглянуті на семінарі питання відпрацьовуються у письмовій формі. Загальна кількість балів за аудиторну роботу складає 60% від семестрової кількості балів			

Підсумкове оцінювання у формі іспиту: іспит відбувається в тестовій формі та оцінюється у 40 балів.

Критерії оцінювання:

- Усна відповідь:
  - 5 балів – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, використовуючи обов'язкову та додаткову літературу, першоджерела.
  - 4 бали - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу. Допускаються несуттєві неточності.
  - 3 бали – в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, не спирається на необхідну навчальну літературу, першоджерела. Має у відповіді суттєві неточності.
  - 2 бали – не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки у відповіді.
- Доповнення / дискусія:
  - 2 бали – доповнення змістовне, ґрунтовне, конструктивно доповнює обговорення теми.
  - 1 бал – доповнення містить інформацію, що суттєво не розширює дискусію.

- Самостійна робота:
    - 10-9 балів студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, правильно інтерпретує отримані результати, використовує обов'язкову та додаткову літературу, апелює до поглядів відомих філософів, демонструє самостійність, достовірність, незаангажованість письмової роботи.
    - 8-7 балів - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу, демонструє самостійність та достовірність в письмовій роботі. Допускаються несуттєві неточності.
    - 6-5 балів - в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, самостійності у вирішенні поставлених завдань, не спирається на необхідну навчальну літературу, робота містить суттєві неточності.
    - 4-0 балів - не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки в роботі. Демонструє не самостійність у виконанні завдань.
  - Підсумкова письмова робота:
    - 10-8 балів студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, правильно інтерпретує отримані результати, використовує обов'язкову та додаткову літературу, демонструє самостійність, достовірність письмової роботи
    - 7-5 балів - в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, самостійності у вирішенні поставлених завдань, не спирається на необхідну навчальну літературу, робота містить суттєві неточності.
    - 4-0 балів - не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки в роботі. Демонструє не самостійність у виконанні завдань.
- Іспит виконується у вигляді тестового завдання та оцінюється у 40 балів:
- Тестове завдання складається з закритих питань та одного відкритого питання. Закриті питання оцінюються у 30 балів, відкрите питання тесту оцінюється у 10 балів.
- Оцінювання відкритого питання тесту:
- 10-8 балів студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, спирається на погляди відомих філософів, правильно інтерпретує отримані результати, використовує обов'язкову та додаткову літературу, демонструє самостійність, достовірність, власну позицію.

7-5 балів - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу, демонструє достатній рівень самостійності. Допускаються несуттєві неточності

4-0 балів - не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки в роботі. Демонструє не самостійність у виконанні завдання.

Семестрову кількість балів формують бали, отримані студентом у процесі засвоєння матеріалу з усіх двох частин та виконання самостійних робіт

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі форм контролю здійснюються у відповідності до „Положення про організацію освітнього процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка” (2018), <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/Organization-of-the-educational-process.pdf>.

Шкала відповідності:

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ п/п	Назва лекції	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота
<i>Частина I: Філософська пропедевтика</i>				
1	Філософія і коло її проблем Тема 1. Вступ до філософії	2	2	2
2	Тема 2. Загальні уявлення про філософію і філософствування	2	2	2
3	Філософія в її історії: Тема 3. Основні етапи та проблеми античної філософії	2	2	4
4	Тема 4. Головні ідеї філософії Середньовіччя й Відродження	2	2	4
5	Тема 5. Західноєвропейська філософія Нового часу та доби Просвітництва	2	2	4
6	Тема 6. Визначальні риси німецької класичної філософії	2	2	4
7	Тема 7. Особливості переходу від класичного до некласичного	4	4	4

	філософствування. Основні напрямки сучасної філософії			
8	Тема 8. Українська філософська думка	2		6
Частина 2: Теоретична та практична філософія				
10	Фундаментальні філософські проблеми Тема 9. Онтологія як філософське вчення про буття	2	2	4
11	Тема 10. Філософія свідомості. Свідомість і мова.	2	2	4
12	Тема 11. Людина як предмет філософського аналізу	2	2	4
13	Тема 12. Епістемологія: основні проблеми теорії пізнання. Наука як соціокультурний та пізнавальний феномен	2	2	4
14	Тема 13. Соціальна філософія: індивід, суспільство і держава.	1	2	2
15	Тема 14. Культура і цивілізація	1	2	2
16	Індивідуальна самостійна робота: Аналіз філософського тексту			10
	ВСЬОГО	28	28	60

Загальний обсяг 120 год., в тому числі:

Лекцій – 28 год.

Семінари – 28 год.

Консультація – 4 год.

Самостійна робота - 60 год.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Філософія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / кол. авторів; за ред. Л.В.Губерського. – Харків: Фоліо, 2018.
2. Марія Фюрст, Юрген Тринкс. Філософія. К.: Дух і літера, 2018.
3. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення) : навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л.В.Губерського. – К.: Знання, 2009.
4. Філософія: Хрестоматія : навч. посіб. для бакалаврів фізико-математичних та природничих спеціальностей / О.В.Комар, А.А.Кравчук, О.В.Руденко та ін.; загальна ред. докт. філософ. н., проф. Добронравова. – К., 2010.
5. Охріменко О.Г. Фундаментальні філософські проблеми. – К., 2002.
6. Петрушенко В.Л. Філософія : Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти I-IV рівнів акредитації. – К.: Каравела, 2001.

7. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д., Чекаль Л.А. Філософія : Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001 .
8. Філософія : Курс лекцій. Навч. посібник для студ. вузів / Бичко І.В. та інш. – К., 1993.
9. Філософія: Навч. посіб. для студ. і асп. вищ. навч. закл. / Іван Федотович Надольний (ред.). – К., 2001.

Додаткова:

1. Августин Святий. Сповідь. – К.: Основи, 1996.
2. Аристотель. Соч. В 4 т. – М., 1975.
3. Бэкон Ф. Великое восстановление наук // Соч.: В 2т. – М., 1972
[/http://ru.philosophy.kiev.ua/library/bacon/idol.html](http://ru.philosophy.kiev.ua/library/bacon/idol.html)
4. Вітгенштайн Л. Логіко-філософський трактат. – К., 1995.
5. Г'юм Д. Трактат про людську природу. – К., 2003.
6. Гоббс Т. Левіафан. – К., 2000.
7. Гуссерль Е. Криза європейської філософії // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія. – К., 1996.
8. Декарт Р. Міркування про метод. – К.: Тандем, 2001.
9. Джеймс В. Що таке прагматизм. – К., 2000.
10. Камю А. Бунтующий человек. М., 1990.
11. Кант І. Критика чистого розуму. – К., 2000.
12. Кьєркегор С. Страх и трепет. – М., 1993.
13. Ліотар Ж.-Ф. Постмодерністська ситуація // Після філософії: кінець чи трансформація? – К., 2000 – С.71-90.
14. Лок Д. Два трактати про врядування. К., 2001.
15. Ортега-і-Гассет Х. Чиста філософія // Вибрані твори. – К., 1994. http://ae-lib.org.ua/texts/ortega-y-gaset_filosofia_ua.htm
16. Спіноза Б. Теологічно-політичний трактат. – К., 2005.
17. Філософія и мировоззрение. М., 1990.
18. Фіхте Й.Г. Промови до німецької нації. – Івано-Франківськ. – Вид-во "Лілея-НВ", 2003. – С. 110–134.
19. Хайдеггер М. Время и бытие. М., 1993.
20. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991.